

Uniwersytet Warszawski
Instytut Polityki Społecznej

Ubóstwo i wykluczenie społeczne

Wykład 1: Definiowanie ubóstwa i
wykluczenia społecznego

dr hab. Ryszard Szarfenberg
r.szarfenberg@uw.edu.pl

Strona przedmiotu
<http://rszarf.ips.uw.edu.pl/uiws/>

Wstęp

- Wykluczenie społeczne jako „**pojęcie mniej lub bardziej użyteczne w opisywaniu i wyjaśnianiu rzeczywistości**”.
- Trzy funkcje pojęcia wykluczenia społecznego
  - Poznawcza
  - Ewaluacyjna
  - Polityczna
- Znaczenie jasnej i precyzyjnej definicji
  - Poznawcze
  - Polityczno-prawne

Cztery nurty w definiowaniu wykluczenia społecznego

- Wykluczenie społeczne jako **problem z uczestnictwem** w życiu zbiorowym
- Wykluczenie społeczne jako **problem z dostępem** do zasobów, kapitału, instytucji
- Wykluczenie społeczne jako **problem z prawami**, których się komuś odmawia, które nie są realizowane
- Wykluczenie społeczne jako **rodzaj ubóstwa**

Możliwe relacje

- Problemy z uczestnictwem => problemy z prawami
- Problemy z prawami => problemy z uczestnictwem
- Problemy z prawami => problemy z dostępem
- Problemy z dostępem do zasobów => za niskie zasoby (ubóstwo)
- Za niskie zasoby => problemy z prawami
- Za niskie zasoby => problemy z uczestnictwem

Problem z uczestnictwem

- „Marginalność to **brak uczestnictwa jednostek i grup społecznych** w tych sferach życia, w których uzasadnione jest – stosownie do określonych kryteriów – oczekiwanie, że jednostki te i grupy będą w nich uczestniczyły”
- „Wykluczenie społeczne to **niezdolność do uczestnictwa w uznawanych za ważne aspektach życia społecznego – gospodarczych, politycznych i kulturowych**. Skrajne wykluczenie społeczne występuje, gdy niezdolności do uczestnictwa w tych trzech wymiarach życia społecznego mają bardziej charakter wzajemnych wzmocnień niż równoważenia się”
- „Jednostka jest społecznie wykluczona, jeżeli jest ona pod względem geograficznym mieszkańcem tego społeczeństwa, ale 1) z powodów będących poza jej kontrolą **nie może uczestniczyć w normalnych aktywnościach obywateli w tym społeczeństwie** i 2) **chciałaby ona w nich uczestniczyć**”

Relacja uczestnictwa

- **X (podmiot uczestnictwa) uczestniczy w Y (przedmiot, obszar uczestnictwa)**
- Liczba i rodzaje obszarów uczestnictwa (np. grupa, instytucja, aktywność)
- Uwarunkowania podmiotowe (zdolny, może, chce)
- Uwarunkowania związane z obszarem (dostępność, zamknięcie)
- Ilość i jakość uczestnictwa (mniej, więcej, lepsza, gorsza)
- Różne oceny sposobu i obszarów uczestnictwa (np. pozytywna, neutralna, negatywna)

Podstawowe pytania

- *Czy i w czym uczestniczy lub nie uczestniczy?*
  - Zakres uczestnictwa i zakres nieuczestnictwa
- *Czy w zakresie nieuczestnictwa jest coś w czym powinien uczestniczyć, w czym uczestnictwo jest pożądane?*
  - Zakres nieuczestnictwa problematycznego (powinien, ale nie robi tego)
- *Dlaczego nie uczestniczy w X, Y, Z, w których uczestniczyć powinien?*
  - Wyjaśnienie nieuczestnictwa problematycznego, np. nie chce; chce, ale nie może itd.

Wyjaśnianie nieuczestnictwa

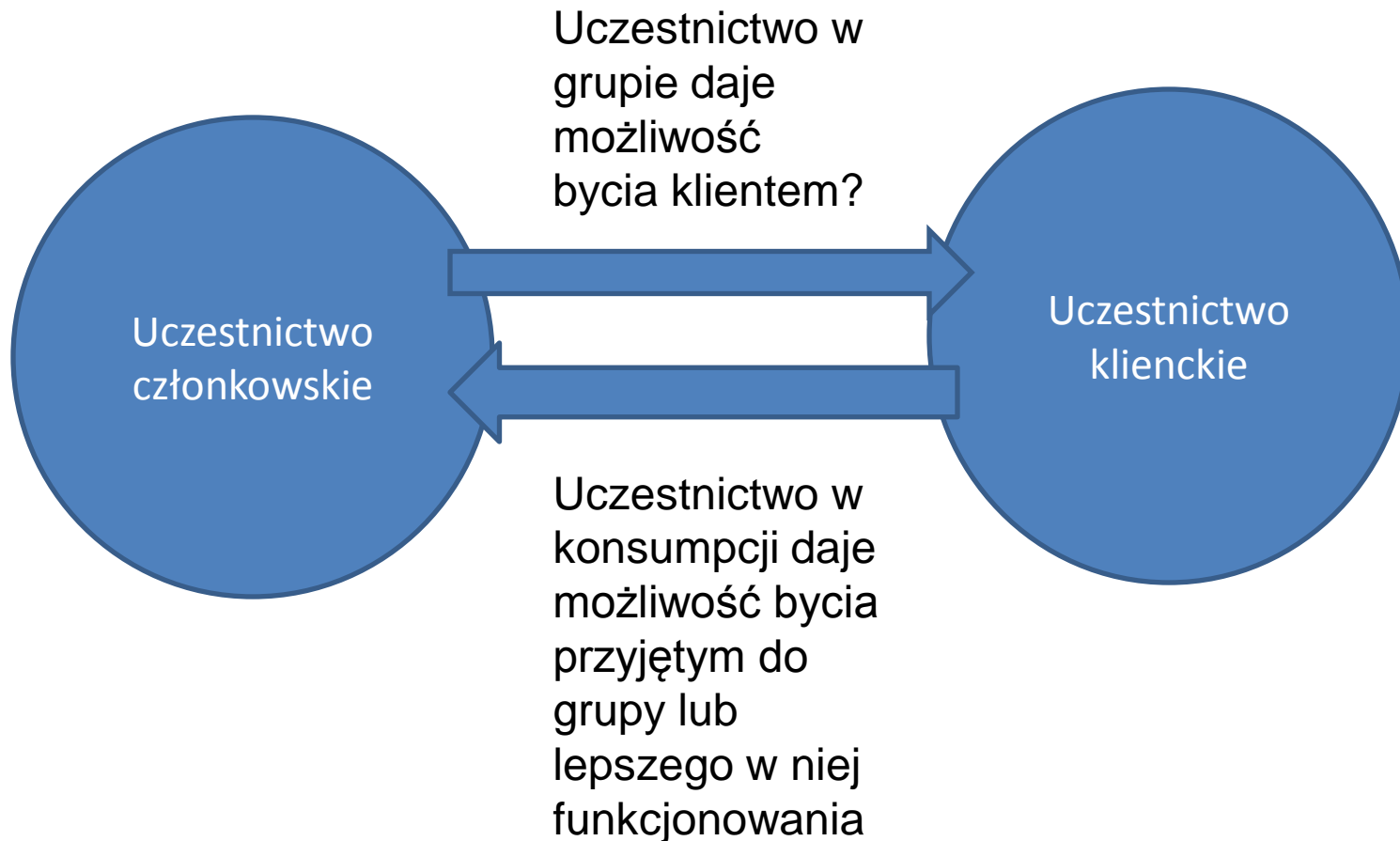
- **Możliwe powody braku uczestnictwa?**
  - 1. Nie jestem do tego zdolny** (np. uczestnictwo wymaga sprawności i kwalifikacji, zasobów wewnętrznych lub zewnętrznych, których nie mam)
  - 2. Jestem zdolny, ale nie mogę** – coś mi przeszkadza, ale nie jest to związane z brakiem zasobów (np. muszę robić coś innego, zakazano mi tego)
  - 3. Jestem zdolny i mogę, ale nie chcę** (np. nie podoba mi się przedmiot czy obszar uczestnictwa, wystarcza mi uczestnictwo w innych przedmiotach)
    - a) Aktywnie nie chcę (nie chcę, bo mi się to nie podoba)*
    - b) Pasywnie nie chcę (nie chcę, bo mi się podoba coś innego, mógłbym uczestniczyć w tym, ale wolę w czymś innym)*

Rodzaje uczestnictwa

- **Uczestnictwo członkowskie** – uczestnictwo w grupie, w organizacji, bycie członkiem
  - Przyjmowanie, wykluczanie z grup
  - Uczestniczenie bierne, aktywne
- **Uczestnictwo klienckie** – uczestnictwo w konsumpcji, w kulturze
  - Uczestnictwo jako bycie klientem jednostki, grupy lub organizacji, która coś oferuje (odpłatnie lub bezpłatnie)
- **Uczestnictwo jako aktywność** – aktywność w ważnym dla ludzi wymiarze życia

Relacje między uczestnictwem członkowskim a klienckim

Uczestnictwo jako aktywność - przykłady

- Uczestnictwo w rynku pracy – szukanie pracy i podejmowanie jej
- Uczestnictwo w edukacji – uczenie się w systemie szkolnym
- Uczestnictwo w polityce – chodzenie na wybory, kandydowanie w wyborach, aktywność w partii politycznej
- Uczestnictwo w społeczeństwie obywatelskim – działalność społeczna
- Uczestnictwo w konsumpcji – robienie zakupów
- Uczestnictwo w transporcie – przemieszczanie się za pomocą środków transportu
- Uczestnictwo w zabezpieczeniu społecznym – bycie ubezpieczonym, korzystanie ze świadczeń

Uczestnictwo a wolność

- X jest (nie jest) wolny od Y do robienia (nie robienia, stania się, nie stania się) Z
  - X – podmiot wolności
  - Y – ograniczenia, restrykcje, ingerencje, bariery
  - Z – działania lub cechy charakteru lub sytuacji
- Jeżeli Z należy do zbioru aktywności, które można nazwać uczestnictwem w życiu zbiorowym, to Y będzie ograniczeniem, barierą dla uczestnictwa, co odpowiada sytuacji wykluczenia społecznego

Oceny uczestnictwa

Jak ocenić to w czym zachodzi uczestnictwo, czyli przedmiot relacji uczestnictwa?	Stan uczestnictwa podmiotu w ocenianym przedmiocie	
	<i>Uczestnictwo</i>	<i>Nieuczestnictwo</i>
<i>Pozytywnie</i>	Uczestniczę w czymś co oceniana się pozytywnie, a więc nie ma tu żadnego problemu, mogę w ten sposób wypełniać obowiązki moralne	Nie uczestniczę w czymś co jest oceniane pozytywnie, a więc może być to uznane za problem, gdy uczestnictwo jest zalecane jako korzystne lub uznawane za obowiązek
<i>Negatywnie</i>	Uczestniczę w czymś co oceniane jest negatywnie, a więc może być to uznane za problem ze względu na złamanie zakazu uczestnictwa czy zalecenia nieuczestnictwa	Nie uczestniczę w czymś ocenionym negatywnie, a więc nieuczestnictwo nie jest problemem, a nawet może być zalecane

Ocena sposobu uczestnictwa i grupy, w której się uczestniczy

Sposób uczestnictwa	Grupa, w której uczestniczymy	
	<i>Potępiana</i>	<i>Chwalona</i>
<i>Właściwy</i>	Właściwe uczestnictwo w złej grupie, np. dobra praca w organizacji przestępczej	Właściwe uczestnictwo w dobrej grupie
<i>Naganny</i>	Naganne uczestnictwo w złej grupie, np. zdradzanie towarzyszy z organizacji przestępczej	Naganne uczestnictwo w dobrej grupie, np. znęcanie się nad podopiecznym w domu pomocy społecznej

Nieuczestnictwo a motywacja

Rodzaj motywacji: dobrowolna/wymuszona	Stosunek do przedmiotu uczestnictwa	
	<i>Pozytywny</i>	<i>Negatywny</i>
<i>Chcę/muszę</i>	Chcę uczestniczyć w czymś, co mi się podoba	Muszę uczestniczyć w czymś, co mi się nie podoba
<i>Nie chcę/muszę</i>	Zmuszono mnie do nie uczestniczenia w czymś, co mi się podoba (wymuszone nieuczestnictwo)	Nie chcę uczestniczyć w czymś, co mi się nie podoba

Racjonalny wybór między uczestnictwem i nieuczestnictwem

Bilans kosztów i korzyści nieuczestnictwa w Y	Bilans kosztów i korzyści uczestnictwa w Y	
	<i>Zysk</i>	<i>Strata</i>
<i>Zysk</i>	Wybór zależy od tego, który zysk zostanie uznany za większy	Nieuczestnictwo się bardziej opłaca niż uczestnictwo
<i>Strata</i>	Uczestnictwo się bardziej opłaca niż nieuczestnictwo	Wybór zależy od tego, które straty zostaną uznane za mniejsze

Ludzie mogą podejmować decyzje intuicyjnie, a gdy już prowadzą rachunek kosztów i korzyści mogą popełniać błędy, gdyż mają niepełną wiedzę o sobie i świecie

Problemy z dostępem

- „problem społecznej marginalności... jest to... kwestia dostępu do – uznawanych za ważne – instytucji społecznych... W społeczeństwach przemysłowych to kwestia dostępu do rynku pracy i do rynku konsumpcji, a także dostępu do przywilejów związanych ze statusem obywatela.
- „Wykluczenie społeczne... jako proces odnosi się do społecznie kształtowanych struktur i procesów, które utrudniają części populacji dostęp do zasobów gospodarczych, do dóbr społecznych, i do instytucji określających ich los”
- „Wykluczenie społeczne to dynamiczny i wielowymiarowy proces pełnego odcięcia lub częściowego ograniczania dostępu do różnych społecznych, gospodarczych, kulturowych i politycznych systemów, które pomagają jednostce w integracji ze społeczeństwem”.

Relacja dostępności

- **X (podmiot dostępu) ma dostęp do Y (przedmiot dostępu) = Y (przedmiot dostępu) jest dostępne dla X (podmiot dostępu)**
- Liczba, rodzaje i ocena przedmiotów dostępu
- Ilość i jakość dostępu (mniejszy, większy, dobra, zła)
- Uwarunkowania podmiotowe dostępu (co po stronie podmiotu ułatwia lub utrudnia dostęp, np. sprawności i kwalifikacje, zasoby)
- Uwarunkowania przedmiotowe dostępu (co po stronie przedmiotu ułatwia lub utrudnia dostęp, np. odległość, konieczność uiszczenia opłaty)

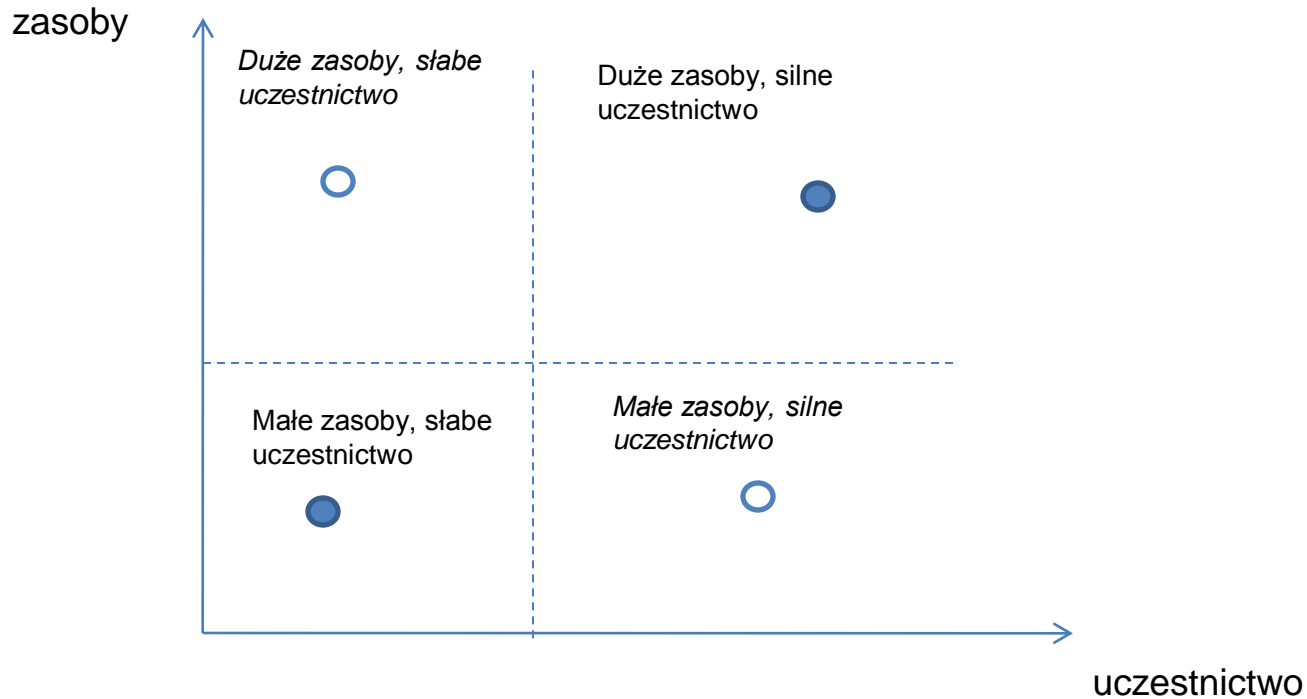
Dostęp do zasobów

- **Zasoby w dyspozycji a dostęp do zasobów**
- **Zasoby a ich kapitalizacja**
- **Rodzaje zasobów**
  - **Indywidualne** (demograficzne, kulturowe, psychologiczne cechy jednostek) – cechy jednostek i kapitał ludzki społeczności, czyli cechy jednostek w danej społeczności
  - **społeczne** (sieć powiązań i interakcji jednostki, zaufanie między jednostkami, chęć pomagania innym) – sieci społeczne jednostki i kapitał społeczny
  - **publiczne** (dobra publiczne z problematyką i uzasadnieniem mądrego nadzoru państwa) – dobra publiczne są z definicji na poziomie zbiorowości
  - **instytucjonalne** (instytucje jako trwałe reguły i wzory działania, których wcieleniem są organizacje, mowa też o zasobach organizacyjnych, których warunkiem kapitalizacji jest znajomość reguł, które wcielają czy na podstawie których działają)

Zasoby a uczestnictwo

- *Jakie zasoby są konieczne (co jest potrzebne) do tego, abym mógł uczestniczyć w danej aktywności?*
  - Szukanie pracy i znajdowanie pracy
  - Uczenie się w systemie szkolnym
  - Chodzenie na wybory, kandydowanie w wyborach, aktywność w partii politycznej
  - Działalność społeczna
  - Robienie zakupów
  - Odwiedzanie przyjaciół
  - Wychowywanie dzieci
  - Korzystanie ze świadczeń z zabezpieczenia społecznego
  - .....

Zasoby a uczestnictwo

Różne możliwości kombinacji poziomu zasobów i poziomu uczestnictwa, przypadki problematyczne: uczestniczący biedacy, nieuczestniczący bogacze

Podstawowe pytania

- *Do czego ma i do czego nie ma dostępu?*
  - Zakres dostępności i zakres niedostępności
- *Czy w zakresie niedostępności jest coś do czego dostęp powinien mieć?*
  - Zakres niedostępności problematycznej (powinien mieć dostęp, a nie ma go)
- *Dlaczego nie ma dostępu do X, Y, Z, do których dostęp powinien mieć?*
  - Wyjaśnienie niedostępności problematycznej, np. nie chce; chce, ale nie może itd.

Problemy z prawami

- „Wykluczenie społeczne to **odmowa podstawowych praw socjalnych**, zapewniających obywatelom pozytywną wolność do uczestnictwa w życiu społecznym i ekonomicznym i przez to nadających znaczenie ich podstawowym wolnościom negatywnym”
- „**Wykluczenie społeczne to proces erozji uznania i szacunku dla praw obywatelskich, od których zależą środki do życia i jego poziom.** Związane jest to z konfliktami i negocjacjami społecznymi, w których atakuje się i broni określonych uprawnień”

Relacja uprawnienia

- **X (podmiot uprawnienia) ma prawo/ jest uprawniony do Y (przedmiot uprawnienia)**
- Rodzaje podmiotów uprawnienia (np. ludzie, obywatele, dzieci, pracownicy, kobiety, mniejszości, państwa, zwierzęta)
- Rodzaje przedmiotów uprawnienia (np. wolność wypowiedzi, wynagrodzenie za pracę, sprawiedliwy proces, zabezpieczenie w razie niezdolności do pracy, dążenie do szczęścia)
- Zakres podmiotowy i przedmiotowy uprawnień (kto i do czego ma prawo)
- Kto odpowiada za realizację praw? Podmiot gwarantujący, np. państwo i jego instytucje

Problemy z prawami

- X nie ma prawa do Y, ale powinien je mieć (odmowa przyznania należnych praw)
- X ma prawo do Y, ale z niego nie korzysta (brak realizacji prawa lub praw)
- X ma prawo do Y i korzysta z niego, ale mniej niż inni (nierówny poziom realizacji prawa lub praw)
- **Wykluczenie społeczne to niepełny zakres podmiotowy i przedmiotowy praw społecznych, nieskuteczna realizacja obowiązujących już praw tego rodzaju oraz przeszkody w poprawie sytuacji pod tymi dwoma względami.**

Podstawowe pytania

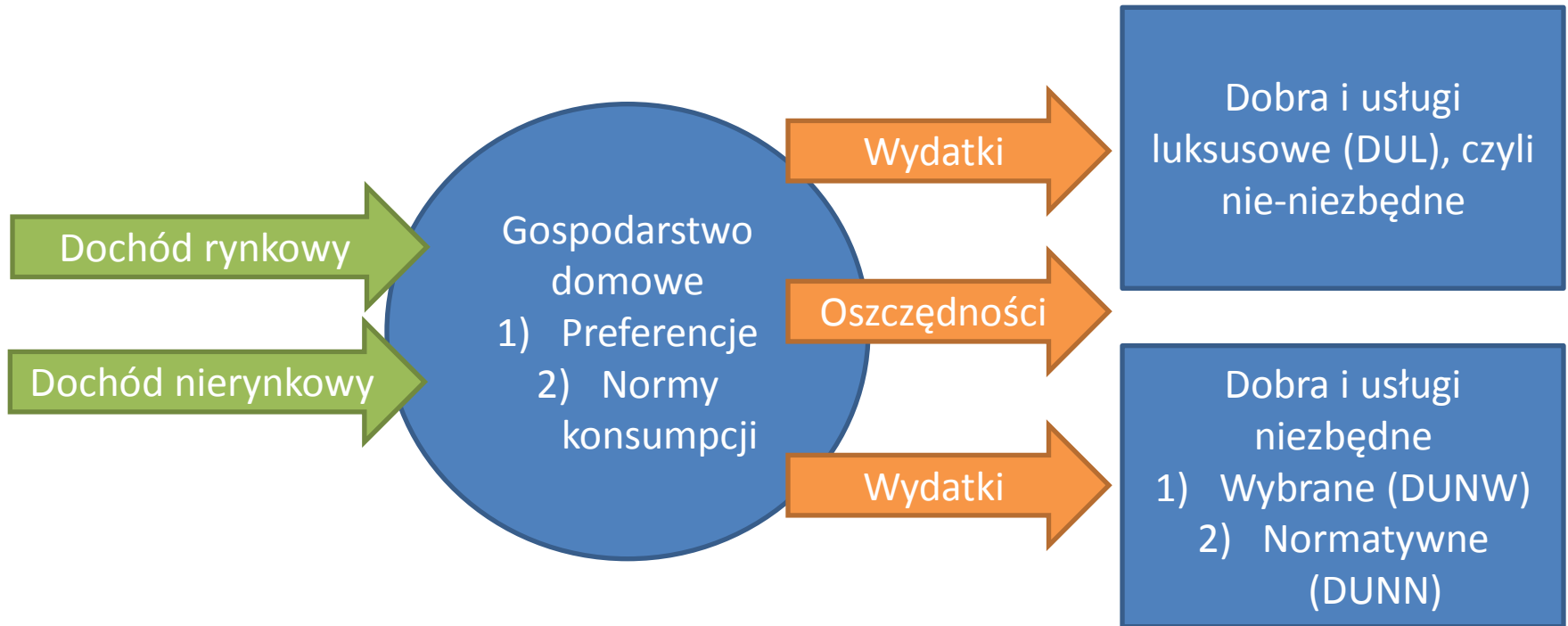
- *Do czego ma i do czego nie ma prawa?*
  - Zakres uprawnień i zakres braku uprawnień
- *Czy w zakresie braku uprawnień jest coś do czego prawo powinien mieć?*
  - Zakres problematycznego braku uprawnień (powinien mieć prawo, a nie ma go)
- *Dlaczego nie ma prawa do X, Y, Z, do czego prawo powinien mieć?*
  - Wyjaśnienie problematycznego braku uprawnień, np. nie chce; chce, ale nie może itd.

Definiowanie ubóstwa

- „Ubóstwem będziemy określali sytuację, w której jednostka (osoba, rodzina, gospodarstwo domowe) nie dysponuje wystarczającymi środkami
  - (zarówno środkami pieniężnymi w postaci dochodów bieżących i dochodów z poprzednich okresów,
  - jak i w formie nagromadzonych zasobów materialnych)
- pozwalającymi na zaspokojenie jej potrzeb”

Jest to ekonomiczna definicja ubóstwa nie obejmująca aspektów kulturowych, politycznych i socjologicznych życia w ubóstwie (T. Panek, Statystyka społeczna, s. 262)

Ubóstwo w kontekście dochodów i wydatków

Dochód łączny = $WDUN + WDUL + O$

Ubóstwo 1: $Dochód\ łączny < WDUNN$

Ubóstwo 2: $WDUNW < WDUNN$ (wydatki na niezbędne subiektywnie zaspokajające są niższe niż na to, co niezbędne normatywnie)

Problem ze strukturą wydatków: $Dochód\ łączny > WDUNN$, ale $WDUNW < WDUNN$

Ubóstwo ekonomiczne

- Dochód łączny GD dużo większy od kosztów utrzymania GD => „na wszystko nam wystarcza i jeszcze możemy odłożyć”
- Dochód łączny GD zbliżony do poziomu kosztów utrzymania GD => „jakoś wiążemy koniec z końcem, nic nie zostaje na oszczędności”
- Dochód łączny GD mniejszy od kosztów utrzymania => „żyjemy biednie i nie starcza do pierwszego, zadłużamy się na życie”

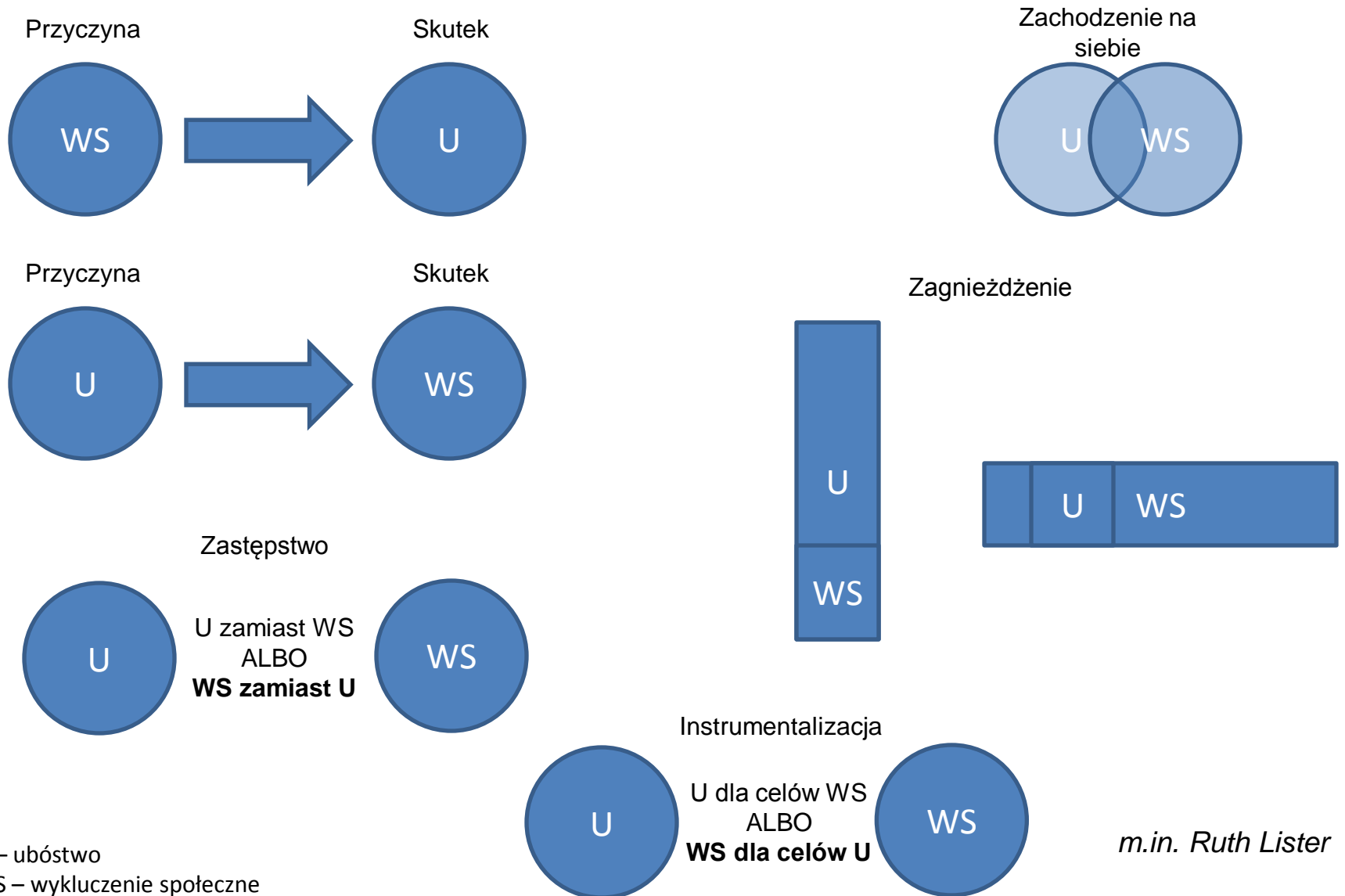
Definiowanie ubóstwa w kontekście wykluczenia

- Ubóstwo to „deprywacja tych możliwości i wyborów, które są zasadnicze dla ludzkiego rozwoju: dla długiego, zdrowego i twórczego życia; dla rozsądnego poziomu życia; dla wolności, godności, szacunku dla samego siebie i szacunku u innych” UNDP
- „Osoby dotknięte ubóstwem – jednostki lub rodziny, których **zasoby (materialne, kulturowe i społeczne) są tak ograniczone, że wyklucza to je z minimalnie akceptowalnego sposobu życia w kraju, w którym mieszkają**”, z programu Wspólnoty Europejskiej Bieda II
- „ubóstwo... to raczej takie szczególne okoliczności, które **nie pozwalają ludziom nimi dotkniętym na uczestnictwo w życiu zbiorowym** i – zwłaszcza – w istotny sposób pomniejszają ich możliwości uczestniczenia w podstawowych instytucjach społecznych od rodziny poczynając, na wymiarze sprawiedliwości kończąc” K. W. Frieske

Ubóstwo według samych ubogich

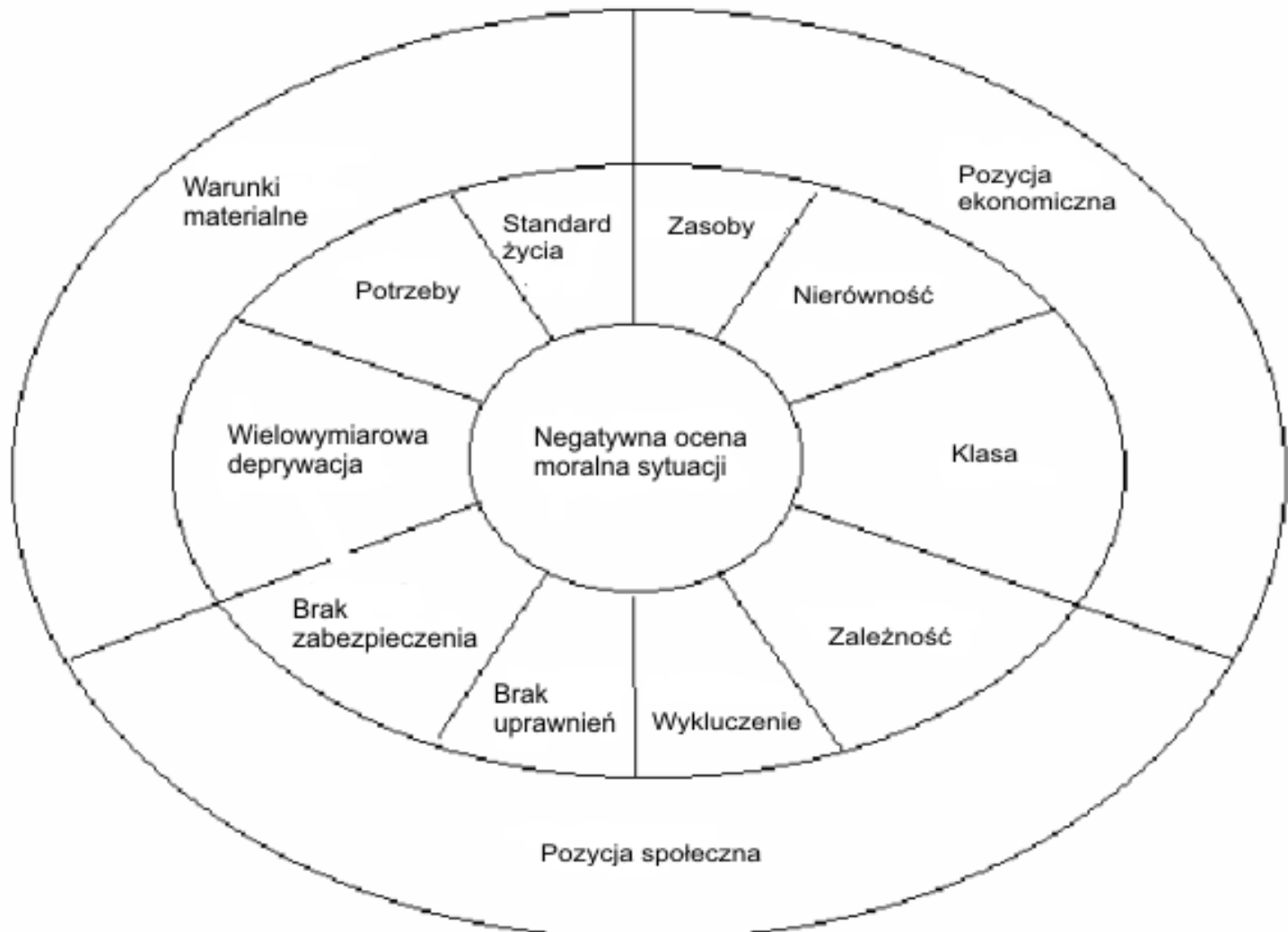
- „Ubóstwo to upokorzenie, poczucie zależności od innych, przymusowa zgoda na ich chamstwo, obelgi i obojętność, gdy się prosi o pomoc”, Litwa
- "Dla biedaka wszystko jest straszne - choroba, poniżenie, wstyd. Jesteśmy kalekami; boimy się wszystkiego; zależy od każdego. Nikt nas nie potrzebuje. Jesteśmy jak śmieci, których każdy chce się pozbyć”, Mołdawia
- “Gdy ktoś jest biedny nie wypowiada się publicznie, czuje się gorszym. Nie ma jedzenia, więc jest głód w domu, nie ma ubrania, nie ma postępu w rodzinie”, Uganda
- „Ubóstwo jest jak życie w więzieniu, w niewoli, w oczekiwaniu na uwolnienie”, Jamajka
- “Ubóstwo to brak wolności, zniewolenie przez przytłaczający codzienny trud i depresję, to strach przed tym, co przyniesie przyszłość”, Gruzja
- “Jeżeli chcesz coś zrobić i nie masz siły, żeby tego dokonać, to jest właśnie ubóstwo”, Nigeria

Wykluczenie społeczne a ubóstwo – możliwe powiązania

Wykluczenie społeczne jako rodzaj ubóstwa

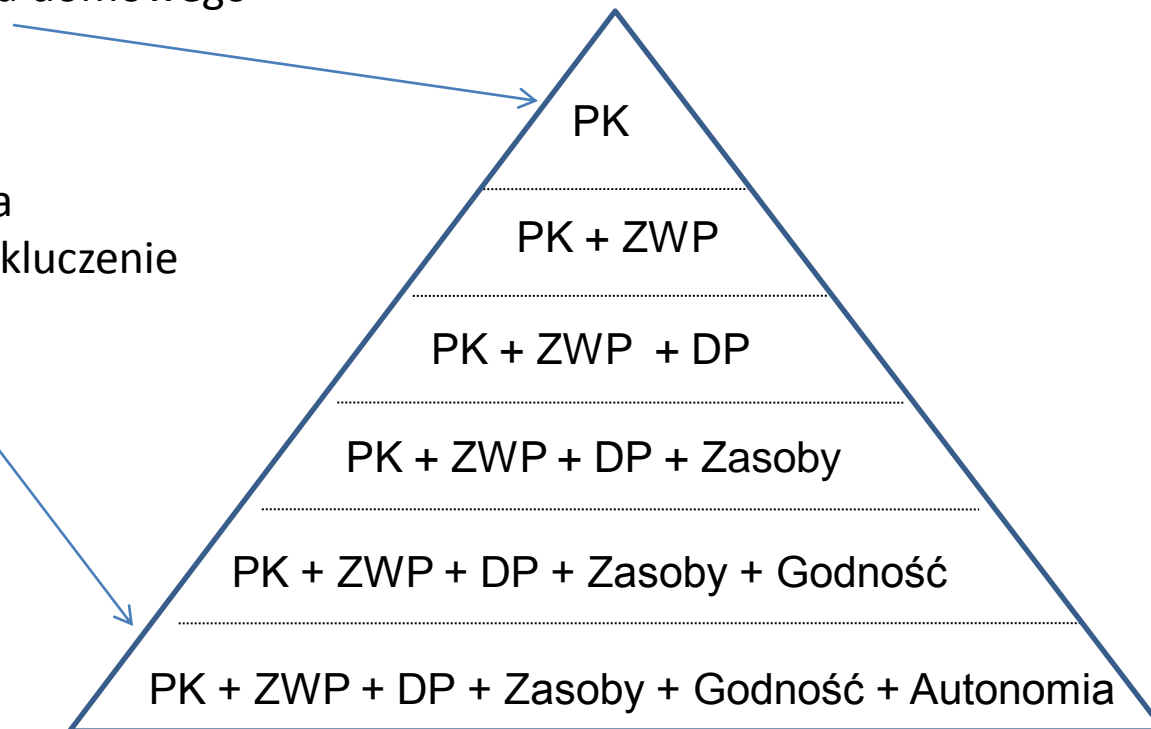

Paul Spicker

Ubóstwo wielowymiarowe

Ubóstwo rozumiane wąsko
– za niskie dochody
gospodarstwa domowego

Wielowymiarowa
deprywacja – wykluczenie
społeczne

PK – prywatna konsumpcja, ZWP – zasoby wspólne, DP –
dobra dostarczane przez państwo

Wiele wymiarów ubóstwa

1. Upośledzenie materialne.
2. Podatność na ryzyko i zagrożenia (brak zabezpieczenia).
3. Złe stosunki z innymi (niski poziom kapitału społecznego lub jego brak).
4. Fizyczna słabość i wyczerpanie (choroba, niepełnosprawność).
5. Zdegradowane miejsce zamieszkania, pracy (izolacja, brak infrastruktury, przestępczość, zanieczyszczenie, stygmatyzacja, fawele, slumsy).
6. Ubóstwo pod względem czasu (i energii).
7. Upośledzenia związane z porą roku i klęskami żywiołowymi.
8. Brak wykształcenia i ograniczone możliwości wyboru (*capabilities*).
9. Gorsza pozycja pod względem społecznym i prawnym.
10. Brak informacji.
11. Brak dostępu do instytucji i usług.
12. Brak politycznych wpływów.

Wykluczenie społeczne a ubóstwo - różnice

Kryterium porównania	Ubóstwo	Wykluczenie społeczne
Jednostka analizy	Osoby, gospodarstwa domowe	Całe społeczności i większe obszary
Rodzaj deficytu	Brak wystarczających zasobów materialnych	Odmowa realizacji praw; brak bardziej abstrakcyjnych elementów takich, jak społeczne zaangażowanie, integracja czy władza; deficyt uczestnictwa w społeczeństwie; deficyt kapitału społecznego
Główny kontekst	Dystrybucja zasobów w społeczeństwie, nierówność dochodów i majątku pomiędzy jednostkami i gospodarstwami domowymi, przyzwoity poziom życia	Relacje i stosunki władzy (politycznej, ekonomicznej i kulturowej) między jednostkami, zbiorowościami, grupami i państwem, wzmocnienie pozycji grup zdominowanych
Rodzaj naruszanych praw	Prawa socjalne	Prawa obywatelskie (osobiste, polityczne)

Różnice cd.

Kryterium porównania	Ubóstwo	Wykluczenie społeczne
Trwałość sytuacji	Tymczasowe pogorszenie	Długotrwałość, z hipotezami dotyczącymi wielopokoleniowości
Perspektywa czasowa	Statyczna (stan)	Dynamiczna, proces degradacji, deklasacji
Stopniowalność	Stopniowalne, mniej lub bardziej ubodzy	Niestopniowalne, jakościowe zerwanie więzi z resztą społeczeństwa, albo włączony albo wykluczony
Uwzględnianie prawdopodobieństwa	Nie uwzględniane, pewność przy orzekaniu o ubóstwie	Uwzględniane, często mowa o podatnych i zagrożonych wykluczeniem, a nie o wykluczonych
Liczba uwzględnianych wymiarów	Jednowymiarowość (wymiar pieniężny)	Wielowymiarowość
Pomiar i rodzaj wskaźników	Łatwo mierzalne, wskaźniki pieniężne (ubóstwo jako dochód poniżej granicy uznanej za minimum)	Trudno mierzalne, stosowanie wielu rodzajów wskaźników jednocześnie, pomiar procesu
Przyczyny	Niezaspokojenie potrzeb, nierówności w dostępie do zasobów	Dyskryminacja w dostępie do instytucji integrujących

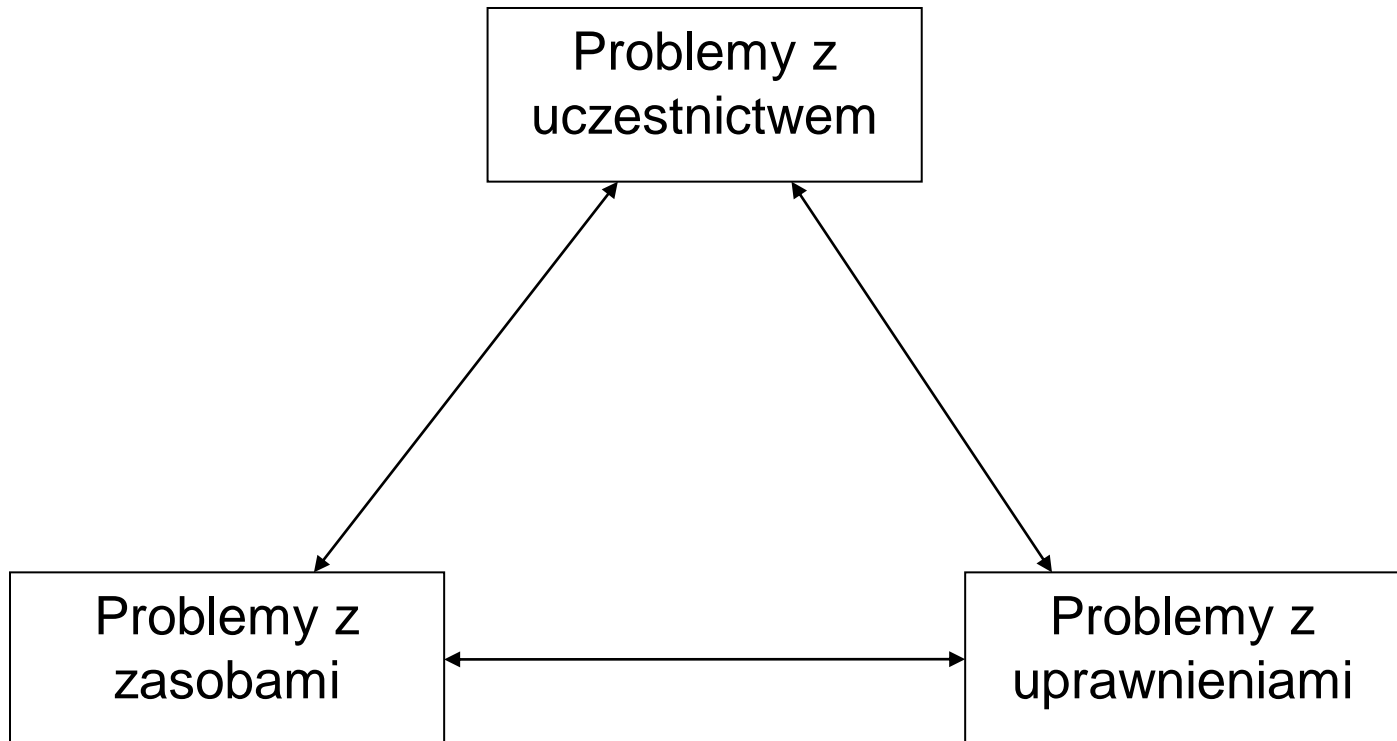
Różnice cd.

Kryterium porównania	Ubóstwo	Wykluczenie społeczne
Typ społecznej stratyfikacji i kierunek mobilności	Pionowa (wyższe i niższe klasy), mobilność z góry do dołu	Pozioma (grupy wewnątrz, w centrum i grupy na zewnątrz, peryferie), mobilność z kręgów wewnętrznych do zewnętrznych
Sugerowane remedium	Transfery socjalne (minimalny dochód gwarantowany), polityka bezpieczeństwa socjalnego, strategia bezpośredniego zaspokajania potrzeb	Usługi społeczne (instrumenty aktywizacyjne), polityka zatrudnienia, polityka edukacyjna, polityka wielokulturowości i upodmiotowienia, strategie usamodzielniające
Dyscyplina akademicka	Ekonomia	Socjologia
Ujęcie filozoficzne	Utylitaryzm	Teoria sprawiedliwości społecznej
Podejście badawcze	Ilościowe i przekrojowe (przedstawiające obraz sytuacji w danym momencie)	Ilościowe i panelowe (wzdłużne), jakościowe (np. wywiady biograficzne z wykluczonymi)

Ujęcie syntetyczne – prawa, zasoby, uczestnictwo, ubóstwo

- Realizowane na odpowiednim poziomie **prawa obywatelskie** (w tym pracownicze i socjalne) o pełnym zakresie przedmiotowym i podmiotowym powinny zapewnić każdemu **dostęp** do szeroko rozumianych **zasobów** (materialnych i niematerialnych), co umożliwia **uczestnictwo** w ważnych instytucjach społecznych, a także chroni ludzi przed **ubóstwem**

Schemat wzajemnych powiązań międzyproblemowych

Jakie działania można podejmować, aby przerwać wzajemne powiązania między poszczególnymi problemami?

Definicja syntetyczna

Wykluczenie społeczne to **dynamiczny proces z różnymi stadiami i fazami:**

- często spowodowany brakiem zasobów;
- prowadzący do sytuacji wielowymiarowej deprivacji o różnych stopniach natężenia;
- wielowymiarowy;
- posiadający aspekty oddawane przez wskaźniki pieniężne, ale też takie, których te wskaźniki nie ujmują;
- charakteryzujący się deficytami uczestnictwa (o różnym stopniu natężenia) w głównym nurcie społeczeństwa i dostępu do zasadniczych systemów społecznych (rynek pracy, zabezpieczenie społeczne, edukacja, opieka medyczna);

Ujęcie syntetyczne cd.

Wykluczenie społeczne to **dynamiczny proces z różnymi stadiami i fazami:**

- może oznaczać zerwanie więzi z rodziną i ze społeczeństwem;
- może powodować utratę poczucia tożsamości i celu w życiu;
- wiąże się z pozbawieniem lub nierealizowaniem uprawnień socjalnych;
- zawiera czynniki utrwalające i błędne koła, które sprawiają, że dominuje w cyklu życia i może być przekazywany międzypokoleniowo.

Uniwersalne cechy grup zmarginalizowanych

1. Pozbawienie władzy i dostępu do podejmowania decyzji.
2. Mniej praw a więcej obowiązków.
3. Mniej możliwości wyboru a więcej ograniczeń.
4. Mniej możliwości ekonomicznych i niższa pozycja ekonomiczna.
5. Mniej możliwości edukacyjnych, zawodowych, wypoczynku itp.
6. Większe narażenie na skutki społecznych nacisków i kryzysów.
7. Dyskryminacja prawna.
8. Społeczne naznaczanie (napiętnowanie) i praktyki dyskryminujące.

Fred Mahler

Jak rozpoznać inkluzję?

1. Życie w gospodarstwie domowym, w którym co najmniej jedna osoba jest zatrudniona.
2. Posiadanie maksymalnych możliwości uczestnictwa w życiu społeczności nie będąc od niej zależnym.
3. Życie w gospodarstwie domowym, które uczestniczy w lokalnych i krajowych wyborach.
4. Życie w gospodarstwie domowym, które interesuje się tym, co się dzieje w kraju i na świecie.
5. Życie w gospodarstwie domowym, które korzysta z kultury i rozrywki.
6. Przynależenie do sieci społecznych powiązań.
7. Posiadanie możliwości i środków wyboru innego miejsca zamieszkania.
8. Życie w sąsiedztwie, gdzie łatwo się spotykać i przemieszczać (transport).
9. Życie bez strachu przed przestępczością i agresją.